

4. **Орлов В.Ф.** Теоретичні та методичні засади професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін: автореферат на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04/ Орлов В.Ф. - Київ, 2004. - 37 с.

5. **Туріщева Л. В.** Методична грамотність як умова успішності педагогічної діяльності/ Л. В. Туріщева // Завучу. Усе для роботи : науково-методичний журнал. - 2010. - № 6. - С. 30-31.

УДК 378.091.12.011.3-051:78

О.М. Полатайко

ХУДОЖНЯ ГЕРМЕНЕВТИКА У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

В статье рассмотрены различные концепции художественной герменевтики как системы теорий понимания и интерпретации произведения искусства; очерчены возможности использования данных теорий на практике, в частности, в процессе создания вербальной художественно-педагогической интерпретации произведения искусства будущими учителями художественных дисциплин.

Ключевые слова: художественная герменевтика, теория интерпретации искусства, учитель художественных дисциплин.

The article describes the different conceptions of artistic hermeneutics as the system of theories of understanding and interpretation of works of art; outlined the possibility of using these theories in practice, in particular in the process of creating of art and pedagogical verbal interpretation of works of art by future art teachers.

Keywords: hermeneutics of art, theory of interpretation of art, teacher of artistic subjects.

Сучасний стан модернізації мистецької освіти у загальноосвітніх закладах вимагає здійснення ґрунтовної фахової підготовки педагогічних кадрів у контексті особистісного розвитку. Згідно з цим положенням важливим завданням вищої освіти стає оволодіння майбутніми вчителями мистецьких дисциплін емоційно-інтелектуальним досвідом спілкування з художніми цінностями, уміннями їх сприймати, розуміти та інтерпретувати.

Теорія розуміння та інтерпретації – герменевтика – є не лише невід’ємною складовою розгорнутої філософської системи, але й сферою духовної діяльності, без якої неможливе існування як мистецтвознавства, так і педагогіки мистецтва.

Основні концепції художньої герменевтики розкрито в роботах видатних теоретиків та філософів Г.Гадамера, В.Дільтея, П.Рікера, Г.Зедльмайра. Розкриття предмету художньої герменевтики – художньої інтерпретації творів мистецтва – знайшли відображення у наукових доробках закордонних та вітчизняних науковців, зокрема М.Бахтіна, Л.Борисової, Є.Волокової, О.Жаркова, А.Корженевського, О.Котляревської, В.Крицького, Ю.Кулюткіна, В.Москаленка, М.Тараканова, Г.Падалки, О.Щолокової.

Не зважаючи на вагомий пласт наукової літератури щодо операцій розуміння та створення художньої інтерпретації, існує брак науково-методичного матеріалу щодо застосування художньої герменевтики у педагогічному процесі.

Розуміння прихованого внутрішнього змісту твору відкриває реальні можливості для осягнення та усвідомлення глибинного змісту відповідної епохи, особливостей та закономірностей культурних процесів, які вплинули на специфіку того або іншого явища в мистецтві. Таке розуміння призводить до власного трактування мистецького твору, його критико-естетичної оцінки, аранжування або редагування, виконання певного педагогічного завдання тощо.

Звернення до художнього твору викликає необмежену кількість відмінних (іноді протилежних) уявлень і тлумачень, адже в різний час, у різні епохи твори мистецтва сприймаються та інтерпретуються сучасниками автора та наступними поколіннями по-

різному. Неоплатоніки основним завданням герменевтики вважали інтерпретацію гомерівських поем. З часом, в історії герменевтики виділилось дві основні школи інтерпретації: олександрійська та антиохійська. Герменевти олександрійської школи тлумачили тексти шляхом введення контексту (епохи, що зображується). Представники антиохійської школи тлумачили твори через символи та алегорії шляхом надання кожному знаку нового значення, коріння якого містилося не в творі, а в знаннях, досвіді та уявленнях людини, що його тлумачила [2, с.452].

В епоху Середньовіччя досить поширеними стають інтерпретаційні прийоми екзегетики – герменевтики, пристосованої до тлумачення Біблії та священних текстів, роз'яснення суті старозавітних і новозавітних символічних оповідань, змісту багатозначних фрагментів святого письма.

Починаючи з часів Відродження тлумачення текстів спрямовується на висвітлення значення незрозумілих слів та відновлення історичного контексту. У пізнанні та розумінні світу Ф.Бекон прагнув очищення свідомості від помилковості задля досягнення достовірності. Вчений вважав, що у досягненні нами достовірності у сприйнятті світу існують певні перешкоди, які він назвав „ідолами”. Він виділив ідоли: роду, печери, площі та театру.

Родові ідоли виникають внаслідок людської обмеженості, результатом чого є лише недосконале чуттєве, а не розумове сприйняття дійсності. Отже, ідоли роду є хибними поглядами, притаманними самій природі людини та усьому людству.

Печерні ідоли – це суб'єктивні погляди на дійсність, притаманні лише окремій людині. Вони виникають внаслідок наявності у кожної людини власного внутрішнього світу (своєї печери), покидаючи який, вона доволі суб'єктивно сприймає і оцінює усі явища та події, що відбуваються навколо. Таке суб'єктивне сприйняття світу віддаляє особистість від життєвої правди.

З мовою пов'язані ідоли площі, а оскільки мова створена людиною, то вона як і людина, не є досконалою. Багатозначність слів заважає з усією повнотою описати навколишній світ, відобразити події та явища так, аби той, хто сприймає, правильно зрозумів того, хто говорить. Таким чином, виникають непорозуміння і складнощі у досягненні достовірності.

На думку Ф.Бекона, ідоли театру вкоренились у нашій свідомості через різні закони, теорії, концепції та їх доведення. Вони усі є штучними, такими собі „комедіями”, а людина сприймає їх за істину, не піддаючи критиці. Аби позбутися усіх цих перешкод у досягненні достовірності, потрібно навчитись мислити критично, самостійно і не сприймати усе сказане за істинну [3, с.73,74]

Наступна епоха – епоха Просвітництва – дала світу герменевтику, що прагнула відтворення історичного контексту твору, і таким чином намагалась усунути часову прірву між митцем та реципієнтом. Герменевтика прагне досягнути художній текст, розуміння якого є шляхом до порозуміння між митцем та реципієнтом. При цьому роль тлумача, перекладача виконує інтерпретатор – посередник між різними культурами та епохами.

На зламі XVIII-XIX ст. герменевтика починає тлумачитись як теорія будь-якої інтерпретації, всеосяжна наука про "мистецтво розуміння".

Предметом художньої герменевтики, як і герменевтики філософської, є розуміння та інтерпретація. Сьогодні герменевтика у літературознавстві та мистецтвознавстві представляє собою розгалужену систему теорій інтерпретації, що спирається на полярні підходи. Різноманітні підходи до розкриття смислу художнього твору уможливили появу в науковій літературі другої половини XX століття наступних теорій інтерпретації: інтенціональної, формалістичної, симптоматичної, теорії сприйняття і реакції [8].

Так, прихильники *інтенціональної теорії* вважають, що значення, надане творові автором, або первинне значення самого тексту є визначальним та суб'єктивно пізнавальним. Такий погляд на мистецтво та його цінність був притаманний Б.Кроче та Р.Дж. Коллінгвуду. Основним висновком цих учених стало те, що твір мистецтва є вираженням почуттів або намірів художника, а не просто імітацією зовнішньої реальності та

її внутрішньої сутності. За цим підходом стверджується, що ключем до вірної інтерпретації тексту служить відновлення первинного наміру творця, психологічна реконструкція задумів у певній історичній обстановці. При цьому текст розглядається як певний символ, що вимагає художньої (музичної, лінгвістичної) інтерпретації. На думку дослідників, інтерпретувати художній твір можна, якщо намагатись зрозуміти справжній задум самого автора твору [6;8].

Формалістичні теорії передбачають, що природу і цінність мистецтва варто шукати у формі самого твору мистецтва. Такий підхід передбачав пошук сенсу твору мистецтва у формальних взаєминах між елементами самого твору. Достовірна інтерпретація твору включає роз'яснення цих формальних структур. У багатьох випадках зазначений погляд пов'язаний із запереченням важливості або значимості первинного наміру творця. Сама художня мова замінила автора як творця тексту, а структурний аналіз став єдиним вірним методом художньої інтерпретації. Засновниками такої формалістичної теорії були російські лінгвісти

та літературознавці: Є.Д.Поливанов, Л.П.Якубинський, О.М.Брик, Б.М.Ейхенбаум, Ю.М.Тинянов (Петербург), С.Г.Бернштейн, П.Г.Богатирьов, Г.О.Винокур (Москва), а також Р.О.Якобсон – організатор Празького лінгвістичного гуртка, засновник функціональної структурної лінгвістики.

Цю точку зору поділяли представники американської Нової Критики (Д.К.Ренсом, Р.Веллек, О.Ворренс, К.Брукс, В.Вімсатт, М.Бердслі); французькі структуралісти (К.Леві-Стросс, Р.Барт), нео-структуралісти (ранній М.Фуко) і пост-структуралісти (Ж.Деррида, П. де Ман, Е.Гартман, Ж.Ф.Ліотар). Тотожні формалістичні теорії були висунуті Е.Гансліком, який стверджував, що зміст музики полягає у її внутрішніх формах (мелодія, ритм, гармонія тощо); у візуальних мистецтвах Р.Фрай і К.Белл наголошували на тому, що природу й сенс мистецтва варто шукати в його змістовій формі [8].

Таким чином, відповідно до цієї теорії первинний намір художника є недоступним і небажаним для судження про зміст твору мистецтва, а відтак не може бути джерелом достовірної інтерпретації. Інтерпретатор і критик повинні досліджувати саме твір мистецтва, а при інтерпретації твору мистецтва варто концентруватися, в першу чергу, на елементах, засобах виразності, властивих твору [8].

Поширення набули також різноманітні *теорії сприйняття і реакції*, які стверджували: оскільки єдиний шлях пізнання твору мистецтва полягає в тому, щоб його сприймати (слухати, дивитися, читати), то зміст твору варто шукати лише в реакціях самих реципієнтів. Згідно з цими поглядами, природа й зміст твору мистецтва лежить в історії його сприйняття, розуміння і реакції реципієнтів на нього. В свою чергу, інтерпретація твору полягає в аналізі цих реакцій. Таким чином, за даною теорією сенс твору мистецтва є результатом своєрідного "діалогу" (М.Бахтін) між художнім твором і людиною, яка його сприймає. Свободу такого діалогу обумовлюють непевність, недовомовленість, схематичність мистецького твору, помічені ще Ф.-В.-Й.Шеллінгом, О.Потебнею та Р.Інгарденом.

Такої ж думки притримувався і Г.Гадамер — засновник філософської герменевтики, в основі якої лежить аналіз структури герменевтичного досвіду людини під кутом зору розкриття її ставлення до світу. До основних тез Г.Гадамера належать такі: інтерпретація є принципово відкритою і ніколи не може бути завершеною; розуміння тексту є невіддільним від розуміння його самим інтерпретатором. Г.Гадамер вважав, що у той момент, коли у людини виникає питання змістового значення картини, її впливу на глядача, тоді він (глядач) неминуче виходить зі сфери суто сенсорного (тобто сфери сприйняття) у сферу мови та історії. Адже те, що картина значить для нас сьогодні, буде відрізнятися від того, що вона значитиме для людства через тисячу років [5]. Отже, твір мистецтва існує в історичному потоці, що породжує нове сприйняття, встановлює нові реакції, створює нові інтерпретації, розкриває нові сенси під час свого існування.

Відповідно до наступної — *симптоматичної теорії*, твір мистецтва є підсумком, результатом, симптомом певного історичного потоку. На думку Є.Волкової, наукова інтерпретація художнього твору – це його наукове і художньо-критичне розуміння й тлумачення як цілісного явища, естетичної цінності, співзвучної смакам та ідеалам певної

культури, певного історичного періоду її розвитку [4]. Такої думки притримувався і Я.Зись, який розробив концепцію самоцінності художнього твору, що передбачала органічну єдність художнього тексту з культурою. Особливу увагу філософ приділив обґрунтуванню універсальної природи художньої цінності твору і розкриттю категорії „художність” [7]. Отже, твір мистецтва існує не сам по собі, він не ізольований від історії. Навпаки, єдиний шлях пізнання твору мистецтва - вивчати та інтерпретувати його як твір, що є висловленням художньо-естетичного ідеалу епохи, містить особливості художньої мови, притаманні його стилю чи напрямку.

Цікаву теорію інтерпретації художніх творів подає П.Рікер. Він вбачає у послідовному її здійсненні *операцію розуміння*. Під розумінням П.Рікер має на увазі збагнення знаків, переданих однією та сприйнятих іншою свідомістю через зовнішнє вираження (виконання, жести, пози, мову). Художній твір є пам'яткою мистецтва, зафіксованою у «знаках» певною художньою мовою, що і викликає бажання його зрозуміти та заохочує до інтерпретації. Автор наголошує на важливості дотримання точності у термінології, і пропонує закріпити слово "розуміння" за явищем проникнення у свідомість митця [9]. Метою процесу осягнення твору є перехід від основного задуму, вираженого знаком, до його розуміння. Згідно з Дільтеєм, операція розуміння стає можливою завдяки здатності, якою наділена кожна свідомість: проникати в іншу свідомість не безпосередньо, шляхом переживання у спілкуванні, а опосередковано, шляхом відтворення процесу народження твору, та аналізу системи знаків художньої мови [6].

Твір мистецтва, як система знаків художньої мови, є предметом художньої інтерпретації в усій множинності його зв'язків з особистістю митця, а також з тією епохою, в якій сформувалася дана особистість. Зрозуміло, що кожен твір мистецтва сприймається, тлумачиться і виконується згідно з індивідуальними якостями інтерпретатора. Тому логічно було б припустити нескінченну варіативну можливість інтерпретації [1].

У педагогічній діяльності художня інтерпретація набуває нових характерних особливостей. Адже у мисленні студента відбувається процес сплаву, поєднання мистецьких та педагогічних знань. Цей процес не є спрощеним перенесенням мистецьких знань у галузь педагогіки. У результаті педагогічних дій повинна народитися нова якість, пов'язана з виховним впливом мистецтва [10].

Художня інтерпретація твору в педагогічному вищому навчальному закладі набуває педагогічного значення, адже вона має вирішувати проблеми виховання мистецтвом і його розуміння як соціального феномена. Вербальне інтерпретування художніх цінностей, вміщених у творах мистецтва – це не просто виклад художніх фактів, а цілеспрямований вплив на почуття людини; тобто сприяння розумінню художніх творів. Специфікою роботи майбутнього вчителя мистецьких дисциплін є посередництво між митцем, художнім твором та учнем. Майбутній вчитель повинен мати на увазі, що пізнання твору мистецтва у широкому розумінні цього слова – процес діалогічний, який передбачає шанобливе ставлення до думки автора, до змісту твору і до власного погляду на речі, тобто усвідомлення власного „Я”.

Враховуючи те, що художньо-педагогічна інтерпретація мистецького твору має як виконавське, так і словесне вираження, ми вважаємо за необхідне використовувати поняття «вербальна художньо-педагогічна інтерпретація творів мистецтва», і розуміємо його як результат емоційно-інтелектуального пізнання твору мистецтва та вербалізацію смислу художнього образу з морально-етичним спрямуванням та емоційним впливом в умовах педагогічної діяльності.

На основі розглянутих теорій можна виділити кілька варіантів вербальної художньо-педагогічної інтерпретації, котрі майбутній вчитель мистецьких дисциплін може застосовувати як під час навчання, так і на практиці в загальноосвітній школі. Перший варіант – інтерпретація твору з вивченням особливостей епохи його створення, філософських та естетичних поглядів автора, характерних рис творчості автора в період народження твору, фактів його біографії, що вплинули на творчість даного періоду тощо. Виходячи з цього, будь-який твір мистецтва (музичний, літературний, живописний) можна інтерпретувати як:

окремий художній твір; зразок творчості митця певного творчого періоду; твір мистецького напрямку в країні; твір певної національної школи; твір, що відповідає певному стилю. Зрозуміло, що вивчення усіх перерахованих факторів допомагає встановити, чому автор відбирає для свого твору ті або інші теми та події; визначає як трансформуються історичні події у художніх образах.

При розгляді тексту з іншої позиції, інтерпретація концентрується на самому творі, його раціональному та емоційному впливі на особистість. Тепер майбутній вчитель, який інтерпретує художній текст, звертає увагу не лише на те, як емоційно впливає твір на нього і на учнів, але й на те, за рахунок яких елементів створюється певне враження, якими засобами виразності досягається логічний та емоційний вплив. Обидва напрямки інтерпретації не ізольовані, вони взаємодіють і доповнюють один одного.

Предметом вербальної художньо-педагогічної інтерпретації на заняттях з мистецьких дисциплін може бути:

- твір мистецтва як цілісна одиниця, в якій поєднані усі компоненти в одне ціле, що робить твір неповторним;
- провідний образ у романі, п'єсі, кінокартині, головна музична тема у симфонії, лейтмотив у музичному та театральному мистецтві;
- дрібна одиниця художньої тканини твору мистецтва – будь-який елемент твору (фрагмент, сцена, мотив, кольорові сполучення, персонаж, алегорія, символ, тропа й навіть окреме речення та слово, метафора, порівняння, форма, композиція, оркестровка, мелодія у музиці тощо), співвіднесені з відповідним контекстом твору;
- вічний образ – до цього типу належать образи мистецтва, які у сприйнятті читача або глядача втратили спочатку властиве їм побутове чи історичне значення, та із соціальних категорій перетворилися у психологічні. Такими вічними образами є Орфей, Прометей, Дон Кіхот, Дон Хуан, Гамлет, Фауст та інші. Властива цим образам художня узагальненість і духовна глибина набувають вселюдського та вічного значення.

Підсумовуючи вище сказане, бачимо, що головні теорії художньої герменевтики відрізняються одна від одної щодо природи та змісту мистецтва. Іntenціональна теорія відносить зміст твору мистецтва до початкового виміру – почуття, прагнення або бачення творця. Формалістична теорія розглядає смисл мистецтва у взаємозв'язку між елементами самого художнього твору. Теорія сприйняття і реакції розміщує природу і сенс мистецтва у самому реципієнті, а симптоматична теорія вбачає у смислі художнього твору „симптом” крупних художніх течій, історичних епох.

Усі представлені теорії вказують на специфічний контекст, в якому існує твір мистецтва і без якого не може існувати. І хоча кожна теорія вважає свій власний контекст єдиним правильним і гідним розгляду, в педагогічній діяльності всі вони можуть бути використані як теоретична основа для створення вербальної художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів.

Література

1. **Бескровная Г.Н.** Музыкальная интерпретация как процесс взаимодействия преднамеренного и импровизационного начал (к истории становления научной проблемы)/Г.Н.Бескровная//Проблемы художественной интерпретации в XX веке: Тезисы Всероссийской научно-практической конференции. – Астрахань, 1995.
2. **Борев Ю.Б.** Эстетика : Учебник / Ю.Б. Борев. – М. : Высш. шк., 2002. – 511с.
3. **Бэкон Фр.** Сочинения в двух томах. 2-е испр. и доп. изд. Т. 1./ Ф.Бэкон. // Сост., общ. ред. А. Л. Субботина. М., «Мысль», 1977. – 567с.
4. **Волкова Е.В.** Произведение искусства в сфере художественной культуры / Е.В.Волкова. – М., 1979. – 240 с.
5. **Гадамер Х.Т.** Истина и метод / Х.Т.Гадамер. - М., 1988. – 362 с.
6. **Дильтей В.** Возникновения герменевтики / В.Дильтей // Філософська й соціологічна думка. - 1996. - № 3-4. - С.167-195.

7. **Зись Я.** В поісках художественного смисла / Я.Зись // Избр.тр. – М. : Искусство, 1991. – 350 с.

8. **Кен Уилбер.** Око дуіа: Интегральная теория литературы и искусства / Кен Уилбер; Пер. с англ. В. Самойлова под ред. А.Киселева. — М: ООО «Издательство АСТ» и др., 2002.— 476, [4] с.

9. **Рикер Поль.** Герменевтика. Этика. Политика: Московские лекции и интервью / Поль Рикер. – РАН; Институт философии / Пер. с франц. И.С.Вдовина. — М. : АО "КАМІ", Академия, 1995. — 160с.

10. **Щолокова О.П.** Художнє мислення в умовах педагогічної діяльності вчителя мистецтва / О.П.Щолокова // Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. - К. : НПУ, 2004. - Вип. 5.- С. 35-39.

УДК:7807+378013+303.7334

О.Г. Ролінська

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАЛУЧЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ЕВРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

В статье рассмотрены некоторые педагогические условия приобщения будущих учителей музыки к эвристической деятельности, обосновывается целесообразность и эффективность их использования. Рассматривается формирование у студентов мотивации к творческой деятельности.

Ключевые слова: *смысловая ориентация, установка на творчество, эвристическая деятельность.*

The article discusses some pedagogical conditions of initiation of future music teachers to heuristic activity, the expediency and efficiency of their use. The formation of the students' motivation for creativity.

Keywords: *semantic orientation, set-up is creative, heuristic activity.*

Сучасна вища музично – педагогічна освіта вимагає створення нових умов, які б спонукали майбутніх учителів музики до самостійного мистецького пошуку. Проте, аналіз досліджень останніх десятиріч показує, що цій проблемі не приділяється достатньої уваги, а в реальній практиці фортепіанної підготовки студентів не зафіксовано звертання до евристичного типу навчання. У зв'язку з цим у нашому дослідженні було висунуто завдання визначити умови залучення, майбутніх учителів музики до евристичної діяльності в процесі навчання їх гри на фортепіано.

Формування у студентів особистісного сенсу навчання за евристичним типом – одна з найвагоміших педагогічних умов досягнення його результативності. Студенти мають знати, в чому смисл евристичного навчання, чому за таким способом навчання досягаються вищі результати, ніж за традиційним, який особистісний сенс має евристичне спрямування процесу оволодіння грою на фортепіано. Реорганізація традиційно усталених обставин навчання потребує активізації чинників впливу на його смислоутворювальний компонент.

Не бездумне виконання навчальних вимог, не сліпе повторення музичних порад і рекомендацій викладача, а усвідомлений підхід до засвоєння прийомів евристики, вироблення ціннісних орієнтирів навчання гри на фортепіано – необхідна умова сучасної освіти. Ми стверджуємо, що сенсова сфера, її становлення і розвиток набувають особливого значення в системі евристичного навчання.

Сенсоутворювальна навчальна дійсність евристичного типу – необхідна умова її продуктивності. Поза ціннісно-сенсовим самовизначенням студентів їх творче зростання неможливе. Усвідомлення особистісного сенсу навчання за евристичним типом виступає його “пусковим механізмом”, дає